

habitat animalium respirantium, et generatio planarum: terra vero quasi minima in centro concluditur.

Ad quartum dicendum, quod corpora inferiora praeter motus proprios sequantur quadammodo motum superiorum; et quanto est perfectius corpus inferior, tanto magis consequitur de motu superiori, quod patet ex hoc quod in corporibus caelestibus orbis inferior, praeter motum proprium, retinet motum superioris orbis quo defertur. Ita etiam est in elementis, quod ex motu corporum caelestium aliquid consequuntur de motu circulari, praeter motus proprios naturales; quod evidentissime apparet in refluxu maris, qui sequitur motum lunae; non tamen hoc fit per motum violentum; quia dicit Commentator in 4 Caeli et Mundi: quod motus quibus elementa sequuntur impressiones corporum caelestium non sunt violenti, cum sit secundum naturalem ordinem corporum quod inferiora impressionem superiorum sequantur; et tanto plus, quanto perfectius fuerit in natura corpus inferior: et per hunc modum ex impressione caeli moventis elementa ad mixtionem, aqua subingreditur terram, ut sit apta ad generationem mineralium et animalium et plantarum; et exinde in locum proprium naturali motu revertitur, ut dicitur Eccl. 1, 7: *Ad locum unde exirent flumina, revertuntur.*

Ad quintum dicendum, quod omnia elementa in loco ubi contingunt se, alterantur a sua natura, ut sit quidam motus conjunctionis inter ea; et exinde in mari causatur salsedo ex admitione vaporis terrestris, simul cum adustione radii solarii; et hoc praecepit propter terram, et in superficie, in profundo enim pelagi inventur aqua dulcis, ut patet ex verbis Philosophi diceutis in libro de Animalibus, quod quidam pisces, qui dicitur Malaire (1), inventur valde magnus in locis pelagosis, in quibus abundant aquae dulces.

Ad sextum dicendum, quod de productione plantarum videtur esse diversitas inter Augustonum et alios sanctos. Augustinus enim videtur velle, quod eum dicitur (Gen. 1, 11), *Producat terra herbam viventem et facientem semen,* non intelligitur tunc plantas esse productas in propria natura: sed tunc terrae datum esse virtutem germinativam ad producendum plantas opera propagationis. Aliis autem videtur quod tunc etiam plantae productae sunt. Utroque autem modo convenient productio plantarum ad opus distinctionis pertinent: quia ad earum pullulationem sufficiunt virtus caelestis loco patris, et virtus terrae loco matris, ut Philosophus dicit. Et si principia communia activa, quae ad opus distinctionis pertinent, sufficiunt ad generationem plantarum; non autem ad productionem animalium, ad quam requiritur virtus formativa in semine existens. Vel quia qualibet res pertinet ad ornatum illius loci in quo movertur, et non in quo

quiescit; plantae autem radicibus infixa terae adhaerent; ideo ad ornatum ejus non pertinent, sed cum ipsa computantur, sicut dicit Augustinus super Gen. ad litt. (lib. 2, cap. 12 et 15).

Ad septimum dicendum, quod plantae nocivae simul etiam cum aliis producuntur sunt; non tamen homini ante peccatum nocivae fuissent, divina providentia ipsum protegente; sed post peccatum in documentum hominis esse cooperantur: unde signanter dicit (Genes. 3, 18): *Germinabit tibi* (1).

Ad octavum dicendum, quod generatio mineralium est occulta in visceribus terrae; et ideo non oportuit de his populo facere mentionem, sed de his solum quae manifesta sunt.

Praeterea, mineralia non participant aliquem gradum dignitatis in entibus supra elementa, cum vita careant: propter quod non oportuit de his specialiter fieri mentionem.

Expositio textus.

Quod de aquis factum esse credi potest. Hoc intelligendum est quantum ad proprietatem perspicuitatis, et non quantum ad naturam corporis elementaris, sed hoc etiam credi potest, quia contra fidem non est.

Sed Spiritus sanctus, quavis auctores nostri sciverint, per eos dicere nolunt nisi quod prospiciat. Notandum, quod hic auctores nostros nominat eos qui libros canonicos ediderunt, scilicet Apostolos et Prophetas, qui haec scribere non curaverunt: sed ab aliis Sanctis assirerunt, et a philosophis probatur, caelum esse spherae figurae; quod rationibus naturalibus, et etiam mathematicis demonstratur.

Quaratur etiam ei stet etc. De hoc etiam apud philosophos est duplex opinio. Aristoteles enim (lib. 2 de Cael., cap. 8) vult tantum orbes moveri, et non stellas per se (2); sed Ptolomeus (Almagest. lib. VII, cap. 4, et 2) vult stellae habere proprium motum, praeter motum orbis. Quamvis autem utroque modo motus localis caelestibus orbibus ascribatur, motus tamen varians aliquid in eius substantia, ab eo excluditur, ex eius privatione firmamentum vocatur.

Post haec queri solet, quare non est dictum.... Videtur Deus quod esset bonum. Praeter hanc rationem mysticam quae in littera tangitur, aliam literalem Magister in historis (5) assignat, quam etiam Rabbi Moyses tangit, quia scilicet in secundo die medium elementum a supremo distinguerebat, et ita non erat perfecta distinctio medii elementi, nisi etiam ab infinito distingueretur: et sic patet opus secundae diei in tertia die consummatum esse: et ideo benedictio tertiae diei ad utrumque referunt.

DISTINCTIO XV.

De opere quartae diei, quando facta sunt luminaria.

Sequitur (Genes. 1, 14): *¶ Dixit Deus: Fiant luminaria in firmamento caeli, et dividant diem ac noctem.* ¶ In praecedenti triduo disposita est universitas hujus mundi machina, et partibus suis distributa. Formata eam luce prima di, que universa illustraret, duo sequentes dies attributi sunt supremae et infinitae parti mundi, firmamento solis, et aeris, et terrae, et aquae. Nam secunda dies firmamentum desuper expansum est; terza vero aquarum molibus intra receptacula sua collectus, terra est revelata, atque aer serenatus. Quatuor iuri mundi elementa illis diebus, suis locis distincta sunt et ordinata: tribus autem sequentibus diebus ornata sunt illa quatuor elementa. Quarta enim ornatum est firmamentum sole et luna et stellae. Quinta aer in volubilis, et aqua in piscibus ornamenta accepunt. Sexta accepta terra juncta et reptilia et bestias: post quae omnifacetus est homo de terra et in terra, non tamen ad terram ne propter terram; sed ad caelum et propter caelum.

Atque alia de ornata caeli agitur, sicut prius factum est.

Quia ergo caelum ceteris elementis specie praestat, priusquis illius factum est, ideo ante alia ornatur in quarto die, quo sunt sidera: quae ideo facta sunt, ut per ea illustraret inferior pars, nec esse habitatibus tenebrosa: infirmataque luminum prosum est, ut circumeunte sole, poterent habentes diei et noctis vice-situdines, proper domini vi vigiliandis necessitatem: et etiam ideo ne hoc indecora remaneat, sed luna ac sideribus consolarentur homines (4), quibus in nocte operandi necessitas inveniatur: et quae quadam animalia sunt quae lucem ferre non possunt (2). Quod autem subditur: *¶ Et sint in signa et temporis et dies et annos;* quoniam accipiendo sit, queri solet. Ita enim dictum videtur, quasi quarto die compassum tempora, cum tamen prius triduum sine tempore non fuerit. Ideoque tempora quae sunt per sidera, non spatia morarum, sed vicissitudinem aerei qualitatis debent accipere: quia talia mobibus siderum sunt, sicut dies et anni, quos usitate novimus. Sunt enim in signa senarietas et tempesitas, et in temporis quia per ea distinguuntur quatuor tempora anni, scilicet ver, aestatem, autumnum et hiemem. Vel sunt in signa et temporis, id est in distinctione horarum temporis: quia prius quam fuerint, ordo temporum nullis notabilis indicie, vel meridiana hora, vel qualibet hora. Hace quarta die facta sunt.

¶ De opere quintae diei, quando creavit Deus ex aquis volatilia et natatilia.

¶ Dixit etiam Deus: Producant aquae reptile animae viventes, et volatiles super terram, sub firmamento caeli. ¶ (lib. I sup. 20). Opus quintae diei est formatio piscium et avium, quibus duo elementa ornantur: et de eadem materia, id est de aquis, pisces et aves creavit; volatiles levans in aera, et natatilia remittens gurgiti.

De opere sextae diei, quando creata sunt animalia et reptilia terre.

Sequitur (lib. 21) *¶ Dixit Deus: Producat terra animalia viventia, jumenta, reptilia, et bestias terrae, secundum species suas.* ¶ *Sextae diei opus describitur, cum terra sunt animalibus ornari dicatur.*

Utrum post peccatum venenosum animalia noxia facta fuerint, an propter peccatum nocere cooperant, prius facta innocua.

Quaeri solet de venenosis animalibus et perniciose, utrum post peccatum hominis ad vindictam creata sint, an potius

(1) *Nicolai Malacie. Sepiam Albertus interpretatur, eodem teste.*

(2) *Nicolaus Veneta Nicolai editio notaverat (Ex edit. P. Nicolai).*

(3) *Ali. exaltationibus, item deest terreae.*

(4) *Ex eodem Augustino, lib. cit. cap. 14 (Ex edit. P. Nicolai).*

(5) *Ali. que extra, vel aequo nascuntur, vel ex herbis etc.*

(6) *Ali. deest simul.*

(7) *Forte legendum et complementum habuisse, illos sex dies etc.*

creata innoxia, peccatoribus nocere cooperant. Sane dici potest quod creature nihil homini nocissent, si non peccasset (1). Punierorum namque vitiorum et terrendorum, vel probandae et perficiendae virutis causa nocere cooperant. Fuerunt ergo creata innoxia; sed per peccatum facta sunt noxia.

Utrum minuta animalia tunc creata fuerint.

De quibusdam etiam minutis animalibus questio est, utrum in primis conditionibus creata sint, an ex rebus corruptis postea orta sint. Pleresa enim de humidorum corporum viis, vel exaltationibus (2) terrae, sive de cadaveribus gignuntur. Quedam etiam de corruptione lignorum et herbarum et fructuum, et Deus auctor omnium est (3). Potest autem dici, quod ea quae de corporibus animalium, maxime mortuorum, inasentur, cum animalibus creata noua fuerint, nisi potentialem et materialiter; ea vero quae ex terra vel ex aqua nascuntur, vel ex eis (4) quae terra germinate orta sunt, tunc creata fuisse, non incongrue dici potest.

Quare post omnia factus est homo.

Omnibus autem creatis atque dispositis, novissime factus est homo, tamquam dominus et possessus, qui et omnibus praeferebundus erat. Unde sequitur (ibid. 23): *¶ Vidi Deus quod esset bonus, et ait: Faciam hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* ¶ Sed antequam de homini creatione tractemus, quod supra breviter teligimus, plenus verantes, clarus faciemus. In hac enim rerum distinctione catholicorum tractatores dissentire, ut supra diximus, inventur: alii dicuntibus res creatas atque distinctas secundum species suas per intervalla sex dierum. Quorum sententiae quia inter Genesis magis inseruntur videtur, atque eam catholicus Ecclesie magis approbat, ideo hactenus studiose docuimus, quonodo ex illa communis materiis prius informiter facta, postea rerum corporalium genera per sex dierum volumina distinctum sint formata. Aliis autem videtur quod non per intervalla temporum facta sint, sed simul ita formata ad esse prodierint. Quod Augustinus super Genes. (lib. 4, cap. 52) pluribus modis nuntius ostendere, dicens, elementa quatuor ita formata sunt modo apparent, ab initio extitisse, et caelum sideribus ornatum fuisse. Quedam vero non formaliter, sed materialiter tunc facta fuisse, quae post per temporis accessum formaliter distincta sunt, ut herbas, arbores, et forte animalia. Omnia ergo in ipso tempore initio facta esse dicuntur: sed quedam formaliter, et secundum species quas habere coenuntur, ut majores mundi partes; quedam vero materialiter tantum. Sed, ut dicunt, Moyses loquens rudi et carnali populo, locutionis modum temperavit, de Deo loquens a similis homini, qui per mortas temporum opera sua perficit, eum ipse simul (5) omnia opera sua fecerit. Unde Augustinus (lib. I sup. Gen. ad litt., cap. 10): *¶ Ideoque, inquit, Moyses divisum referit Deum illa opera fecisse: quia non potuit simul ab homine dicere quod a Deo simul potuit fieri.* ¶ Item (ibid. cap. 18): *¶ potuit dividere Scriptura loquendi temporibus (6), quod Deus operandi temporibus non divisit.* ¶ Illi qui his anchoritibus et aliis bujusmodi inhaerentes dicunt, quatuor elementa atque caeli lumina ita formata sunt, et habuisse (7) illos sex deos quos Scriptura commemorat, sex rerum genera, id est distinctiones appellant, quae simul factae sunt, partim formaliter, partim causaliter.

Quonodo intelligendum sit, Deum requireuisse ab omni opera suo.

Jam de septima die regnique aliquid nos eloqui oportet. Scriptum est (Genes. 2), quia complevit Deus die septimo opus suum, et requirevit die septimo ab universo opere quod

(1) *Supple spinas, et tribulos.*

(2) *Ali. et non stellas habere. Vide inf. dist. 13, quaest. 4, art. 1, ad 2.*

(3) *Scilicet Petrus Comestor, ut Nicolaius notat.*

(4) *Ex Augustino, libro 5 super Genes. ad litt., cap. 18: quod etiam Veneta Nicolai editio notaverat (Ex edit. P. Nicolai).*

(5) *Ali. exaltationibus, item deest terreae.*

(6) *Ex eodem Augustino, lib. cit. cap. 14 (Ex edit. P. Nicolai).*

(7) *Ali. que extra, vel aequo nascuntur, vel ex herbis etc.*

patratur. Requievisce dicitur Deus septimo die, non quasi operando lassus; sed ab universo opere requievit, quia non novam creaturam facere cessavit. Requiescere enim cessare dicitur; unde in Apocalypsi (4, 8) dicitur: « Non habebant regnum, dicent: Sanctus, sanctus, sanctus; » id est dicere non cessabant. Requievisce igitur Deus dicitur, quia cessavit a faciendo generibus creaturebus; quia ultra nova non condidit. Usque nunc tamen, ut Veritas in Evangelio sit, operatur Pater cum Filo, scilicet administrationem corundem generum quae tunc instituta sunt. Creator enim virtus, causa subsistendi est omnis creatura. Quod ergo dicitur (Joan. 5, 47): « Pater meus usque modo operatur, et ego operor illud; » universae creaturebus continuum administrationem ostendit. Die ergo septimo requievit ut novam creaturam non faceret ulterius, cuius materia vel similitudo non praecesserit; sed usque nunc operatur, ut quod condidit continere et gubernare non cesseat.

Qualiter accipendum sit quod Deus dicitur complexe opus suum septimo die, cum tunc requieverit ab omni opere suo.

Sed queritur, quomodo septimo die dicatur Deus complexisse opus suum, cum ab omni opere illo die requieverit, nee aliquod genus novum rerum fecerit. Alia translatio habet: « Consummavit Deus die sexto (1) opera sua; » quae nihil questionis affert, quia manifesta sunt quae in ea facta sunt, et eo die omnium consummatio perfecta est, sicut Scriptura ostendit, cum ait (Genes. 1, 31): « Vidi Deus eunctus quae fecerat, et erant, valde bona. » Omnia quidem videntur.

(1) *Al. septimo.*

Divisio textus.

Post opus creationis et distinctionis, hic incipit Magister prosequi opus ornatus; et dividitur in duas: in prima determinat de operibus trium ultimorum dierum, qui ad ornatum deputantur; in secunda determinat de quiete septimae diei, in qua totius operis consummatio ostenditur, ibi: *Jam de septimae diei requie aliud nos eloqui oportet.* Prima in duas: in prima prosequitur opus ornatus secundum sententiam aliquorum sanctorum; in secunda prosequitur sententiam Augustini de operibus sex dierum, ibi: *Sed antequam de hominis creatione tractemus, quod supra breviter tetigimus plenius versantes clarissim faciamus.* Prima in tres, secundum tres dies quibus opus ornatus perficitur; in prima enim determinat de opere quartae diei; in secunda de opere quinta, ibi: *Dixit Deus: producunt aquae reptile animas viventibus;* in tercia de opere sextae diei, ibi: *Sequitur: dixit Deus: producat terra animam viventem.* Circa primum duo facit: primo distinguunt opera ornatus ab invicem, et ab operibus distinctionis; secundo prosequitur specialiter opus quartae diei, ibi: *Quia ergo caelum ceteris elementis specie praestat . . . , ideo ante alia ornatur in quarto die;* tertio movet quamdam dubitationem, et solvit, ibi: *Quod autem subditur: Et sint in signa, et tempora, et dies et annos: quomodo accipendum sit, queri solet.*

Sequitur: Dixit Deus: Producat terra animam viventem. Hic describitur opus sextae diei; et circa hoc tria facit: primo ponit opus quod sexto die factum est; secundo movet cires hoc duas questiones; unam de animalibus noevitis, ibi: *Quare solet de venenosis animalibus; aliam de animalibus ex putrefactione generatis, ibi: De quibusdam etiam minutis animalibus quæstio est;* tertio assignat rationem ordinis ejus quod ultimo factum est, ad

opera præcedentia, ibi: *Omnibus autem creatis atque dispositis novissime factus est homo.*

Jam de septimae diei requie aliud nos eloqui oportet. Hie Magister prosequitur ea quae ad septimum diem pertinent; et circa hoc tria facit: primo ostendit quomodo intelligatur auctoris requies; secundo quomodo intelligatur operis consummatio, ibi: *Sed queritur, quomodo septima die dicatur Deus complexisse opus suum;* tertio ostendit quomodo intelligatur diei sanctificatio, ibi: *Illum autem diem sanctificasse et benedixisse legitur.*

QUAESTIO I.

Hie tria quaeruntur: primo de productione stellarum, quae ad quartum diem pertinet; secundo de productione animalium, quae pertinet ad quintum et sextum; tertio de quiete opificis, quae pertinet ad septimum.

Circa primum quaeruntur tria: 1.º de ipsa productione stellarum; 2.º de effectu carum in inferiora corpora; 3.º de effectu earum in ea quae sunt ex libero arbitrio.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum productio stellarum convenienter describatur. (1 p., quæst. 70, art. 1 et 2.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod stellarum productio incompetenter describatur. Ea enim quae sunt priora secundum naturam, per prius ab ordinatissimo auctore prodire. Sed sol et aliae stellæ naturaliter præcedunt inferiora corpora, sicut movens præcedit motum, et agens passum. Ergo inconveniens describir productio solis et aliarum stellarum post distinctionem inferiorum elementorum.

turaliter bona erant, nihilque in sui natura vitii habentia. Et sunt bona quae condidit Deus, etiam singula; simul vero universa bona: quia ex omnibus constitut universitas admirabilis pulchritudo, in qua etiam illud quod malum dicitur, bene ordinatum et loco suo positum, eminentius commendat bona, ut magis placeant, et laudsibilia sint, dum comparantur malis. Sexta ergo dicta facta est omnium operum consummatio. Ideo præmissa oritur quæstio, scilicet quomodo dicatur Deus die septimo opus suum complexe; quod Hebreæ veritas habet; in quo tamen nihil novum creasse dicitur. Nisi forte dicatur die septimo complexe opus suum, quia ipsum benedixit et sanctificavit, sicut subiicit Scriptura (Genes. 2, 5): « Benedixit diei septimo, et sanctificavit illum. » Opus enim est benedictio et sanctificationis. Ergo videtur quod nec etiam stellæ.

2. Praeterea, secundum Philosophum in 2 Caeli et Mundi (text. 41 et seqq.), stellæ sunt partes orbium immobiles in orbibus permanentes, per corum motum delatae. Sed plantæ dicuntur ad ornatum non pertinere, quia terræ affixa sunt. Ergo videtur quod nec etiam stellæ.

3. Praeterea, sicut probant astrologi (Ptolemaeus lib. 3 Almagest, cap. 16), multæ stellæ

sunt majores luna. Sed cum dicatur esse duo magna lumina, discrete intelligitur excedens magnitudine. Ergo videtur quod inconveniens haec de luna dicantur.

4. Praeterea, luminare videtur dici quod est vas luminis. Sed illud corpus dicitur vas luminis quod a se lumen habet; quod luna non competit, quam a sole illuminari, eclipsi luna, et augmentatione et diminutione ostendit. Ergo videtur inconveniens lumen luminare dici.

5. Praeterea, unumquodque luminare temporis illi præcesse videtur in quo apparet. Sed luna quandoque etiam in die apparet. Ergo non debet dici solum nocti præcesse.

6. Praeterea, nobilissimus nuncquam est propter vius se. Sed non nisi absurde dicunt potest, minuta animalia, quae lucem solis ferre non possunt, luna et sideribus digniora esse. Ergo videtur inconveniens in littera dicti, ideo factam esse lunam et sidera, ut lucerent propter talia animalia.

SOLUTIO. Respondeo dicendum, quod sicut supra dictum est, præter principia et communia activa in tota natura, exigunt determinatas virtutes moventes ad determinatas species; et hujusmodi virtutes per opus ornatus rebus initiatæ sunt. Sicut autem actio virtutum inferiorum communiter agentium reducitur in virtutem cælestem activam universaliter; ita etiam virtutes quae sunt in inferioribus, moventes ad determinatas species, rediuntur in alias virtutes cælestes determinatas; et hujusmodi virtutes determinatas consistunt præcipue in stellis, quae secundum diversos aspectus et conjunctiones, imprimunt ad determinatas species, ut dicit Commentator in 11 Metaph. (com. 31), unde virtutes inferiores sunt instrumenta virtutum superiorum, ut dicit Commentator in 8 Physic.; et ideo ut ordino ornatus, distinctiones ordinis responderent; primo ponitur ornatus supremi clementi, secundum productionem luminarium, in quibus determinatas virtutes consistunt; secundo ornatus medi elementi per formationem piscium et avium; tertio ornatus infimi elementi in productionem animalium terrestrium.

Ad primum ergo dicendum, quod per hoc quod dicitur: *Fiant lumina in firmamento caeli,* non intelligitur quod hujusmodi corpora luminarium secundum esse suum specificum ex præiacenti materia facta sint; sed eorum substantia prius existente, tunc primo virtutes determinatae eis collatae sunt, ex quo ultimum complementum sui acquisiere. Hæ autem determinatae virtutes corporum cælestium non respondent communibus virtutibus quae sunt in elementis, sed propriis quae sunt in determinatis rebus; ut sicut lucis productio elementorum distinctione præcesserat, ita luminarium instituto præcederet naturalium specierum diversitatem.

Ad secundum dicendum, quod ad productionem plantarum sufficiunt communes virtutes elementorum, quae ex diversa commixtione elementorum,

S. Th. *Opera omnia. V. 6.*

diversimode speciem sortiuntur; quod in animalibus perfectis accidere non potest, quamvis quidam philosophi hoc posuerint; et haec est causa quare plantæ ad opus distinctionis pertinent. Unde non oportet quod stellæ pertincent ad opus distinctionis, in quibus sunt virtutes moventes ad determinatas species. Vel potest dici, quod stellæ etsi non moventur in caelo per se, moventur tamen cum orbibus suis; plantæ vero nec per se nec cum alio moventur.

Ad tertium dicendum, quod sol dicitur magnum luminare et propter quantitatem et propter virtutem; luna vero dicitur magnum, non tam propter quantitatem veram, quam propter excessum claritatis respectu aliarum stellarum, ex propinquitate eius ad nos, et propter evidentiam effectus quem habet in rebus humidis.

Ad quartum dicendum, quod sicut philosophi probant, et etiam Dionysius asserit (in 4 cap. de divin. Nom.), a sole illuminantur omnia corpora, et superiora et inferiora, et non tantum luna. Nec tamen hoc impedit quia alia corpora luminaria dicantur: quia cum lumen solis, ut Dionysius dicit, recipiunt diversimode in diversis corporibus secundum eorum proportionem, quaedam corpora recipiunt lumen prædictum ut lucentia et radios emittentia, sicut luna et stellæ; et talia posunt luminaria et vasa luminis dici: quaedam autem recipiunt non ut radios ex se emitentia; et hoc dupliciter; vel in profundo, ut aer, vel in superficie, ut corpora opaca; quorum neutrum luminare dici potest.

Ad quintum dicendum, quod quamvis luna in die appareat, non tamen lumen ejus in die dominatur, propter præsentiam majoris luminis; et ideo nocti præcesse, non diei.

Ad sextum dicendum, quod aliquid potest esse propter aliud dupliciter. Aut quia ordinatur ad ipsum sicut ad finem proprium et principalem; et sic inconveniens est dicere, quod aliquid sit propter vius se, ut luna et stellæ propter noctias et vesperillationes; cum finis potius sit his quae sunt ad finem. Alio modo potest dici aliquid esse propter aliud, cui ex ipso provenit aliqua utilitas; eo modo quo posset rex diei propter rusticum, ex eius regime provenit ei pax et per hunc modum est intelligendum quod in littera dicitur: omnes enim utilitates que ex corporibus cælestibus proveniunt in inferioribus, sunt a Deo provisæ, qui corpora illa instituit.

ARTICULUS II.

Utrum corpora cælestia habeant aliquem effectum in corporibus inferioribus. — (1 p., quæst. 113, art. 2; et 3 cont. Gent., cap. 82.)

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod corpora cælestia non habeant aliquem effectum in inferioribus corporibus. Primo per hoc quod in littera dicitur, quod facta sunt hujusmodi corpora ut sint in signa. Signum autem contra causam dividitur. Ergo videtur quod non sint causæ aliquorum que sunt in inferioribus contingunt.

2. Praeterea, Damascenus dicit (lib. 2 de Fid. orth. cap. 7): *Nos autem dicimus, quod ipsa, scilicet corpora cælestia, non sunt causa generationis eorum quae generantur, neque corruptionis eorum*

63

quae corrumptuntur. Sed generatio et corruptio ad corporalia pertinent. Ergo videtur quod nec in corporibus effectum habeant.

3. Praeterea, necessitas effectus procedit ex necessitate causae, ut in 3 Metaph. (text. 6) Philosophus dicit. Sed motus corporum caelestium et dispositiones eorum sunt de rebus necessariis et invariabilibus, ut etiam dicit Dionysius in epistola 7, ad Polycarpum. Si ergo ex corporibus caelestibus causarentur alterationes et motus corporum inferiorum, oportet quod in inferioribus omnia ex necessitate contingent. Hoc autem apparet esse falsum. Ergo etc.

4. Praeterea, omne agens agit sibi simile. Sed corpora superiora non afficiuntur qualitatibus inferiorum corporum, scilicet calore et frigore, ut Philosophus probat. Ergo videtur quod non possint esse causa motuum et alterationum ad has formas.

5. Si dicatur, quod causant calorem per motum et per naturam lucis; contra. Ubi est eadem causa, et idem effectus. Sed omnia corpora caelestia convenienter motus et lumen habent. Ergo omnia haberent eundem effectum: quod est contra omnes qui ponunt causalitatem corporum caelestium super inferiora, cum quedam eorum dicantur effective calida ut sol, quedam vero frigida, ut Saturnus et luna.

6. Praeterea, cum movens et motum oporteat esse simul, et agens et passum, ut probatur in 8 Phys. (text. 10), non potest ab uno extremo provenire actio in alterum nisi per impressionem factam in medio. Sed inter stellas superiores et corpora inferiora sunt medii orbis planetarum. Cum ergo illi orbis non recipiant impressionem caloris et frigoris, non videtur quod ad minus a superioribus stellis aliqua impressio in inferiora corpora fiat, nec etiam ab aliquo planetarum; nisi forte a luna.

Sed contra est quod dicit Augustinus lib. 3, cap. 6 de Civit. Dei: Non usquequaque absurdum potest ad solas corporum differentias afflatus quosdam sidereos perceire. Dionysius etiam dicit in 4 cap. de divin. Nomini, de radio solari tractans: Generationem visibilium corporum confort, et ad ritum ipsam moveat; et angel et nutrit et perficit. Hoc etiam ipse sensu ostendit, praecipue quantum ad effectum solis et lunae.

Soror, Respondeo dicendum, quod circa hanc questionem fui multiplex erro.

Quidam enim antiqui naturales non intelligentes aliquam substantiam praeter corpora esse, ea que sunt nobilissima in corporibus, postulerunt esse nobilissima in entibus: unde etiam scientiam naturalem, primam scientiarum dicebant, ut in 4 Metaph. (text. 7 et 8) dicitur; et propter hoc corpora caelestia deos appellabant, credentes etiam ea esse animata, quia ipsam animam corpus esse dicebant, ut in 1 de Anima (text. 72) patet: et ideo sequebatur corpora caelestia habere primam influentiam in inferiora corpora ex se et non ab alio: et hacten causa inducens idolatriam. Sed haec positio ostenditur erronea, non tantum per Scripturas sanctas, sed etiam per rationes philosophorum, qui substantias intellectuales primas esse probaverunt; quarum unam esse primam omnium causam ostendunt, scilicet Deum.

Alia positio est quorundam philosophorum, qui

quidem concedunt nobiscum, corpora caelestia non esse primas causas inferiorum; sed ipsa esse ab alio habere et virtutem agendi: dicunt tamen, quod esse corporum inferiorum procedit a Deo medianibus corporibus caelestibus: unde et materiam elementorum Avicenna (in sua Metaph., tract. 9, cap. 4, et tract. 6, et de Intellect., cap. 4) dicit a substantia cœli causari: et hoc ut ostendat omnia a Deo secundum ordinem processisse, scilicet animas medianibus intelligentiis, et corporalia medianibus spiritualibus, et corruptibilijs medianibus incorruptibilijs. Sed haec positio erronea est et contra fidem, quae ponit Deum solum materiam et omnium rerum creatorem esse, ut supra dictum est.

Aliorum positio est, quod omnino nullum effectum in corporibus habent. Sed hoc omnino est contra sensum et contra sanctorum auctoritates.

Et ideo aliter dicendum est, quod secundum Avicennam (tract. 6 ut supr.), duplex est agens; scilicet agens divinum, quod est dans esse; et agens naturale, quod est transmutans. Dico ergo, quod primus modus actionis soli Deus convenit; sed secundus modus etiam aliis convenienter potest; et per modum istum dicendum est, corpora caelestia causare generationem et corruptionem in inferioribus, inquantum motus eorum est causa omnium inferiorum mutationum. Sed eum omnis motus sit actus motoris et moti, oportet quod in moto relinquatur virtus motoris et virtus mobilis: unde ex ipso mobili, quod corpus est, habet virtutem novendi inferiora corpora ad dispositiones corporales. Ex parte autem motoris, qui est substantia spiritualis, quaecumque sit illa, habet virtutem movendi ad formas substantiales, secundum quas est esse specificum, quod divinum esse dicitur. Relinquitur autem virtus spiritualis substantiae in moto corporis caelestis, ad modum quo virtus motoris relinquitur in instrumento: et per hunc modum omnes formae naturales descendunt a formis quae sunt sine materia, ut Boetius dicit, 1 de Trin., cap. 5, in fin., et Commentator in 11 Metaph., sicut formae artificiatorum ab arteficiis.

Ad primum ergo dicendum, quod contingit aliquando idem esse signum et causam: causam, inquantum operatur ad effectum; signum, inquantum sensibus representatum in cognitionem effectus dicit. Unde per hoc quod dicuntur signa, non excluditur eorum causitatis; quam tamen Scriptura subiicit, ne idolatranti aliqua occasio datur, ad quam tunc temporis homines proni erant.

Ad secundum dicendum, quod Damascenus intendit negare a corporibus caelestibus illam causitatem quae idolatriam inducebat, ut patet ex praedictis.

Ad tertium dicendum, quod impressio aliquis agentis non recipitur in aliquo nisi per modum recipientis: et quia natura inferior est talis quae impedit potest, et deficeret in minori parte; ideo impressiones corporum caelestium non recipiuntur in corporibus inferioribus secundum necessitatem, ut semper ita eveniat, sed ut in pluribus, sicut expresse habetur a Philosopho in fine, de Somno et Vigilia.

Ad quartum dicendum, quod similia sunt quae in eadem forma communicant; sed contingit quod illam formam non uniformiter participant quedam; quia quod est in uno deficiente, in altero est eminentius: et hoc oportet inveniri, secundum Dio-

nysium, in omnibus causis essentialibus: et ideo ipse dicit quod sol uniformiter praeecepit in se omnia ea quae divisim per actionem in aliis causantur: et secundum hoc dico, quod calor et frigus et hujusmodi inveniuntur in corporibus caelestibus nobis loco modo quam in elementis; non quod istis qualitatibus afficiantur et denominantur, sed sunt in eis sicut in virtute activa; et talis similitudo sufficit ad actionem agentis non univoce.

Ad quintum dicendum, quod lux, quantum est de se, semper est effectiva calor; etiam lux luna. Unde dicit Philosophus de Partibus animal. (1) (lib. 4, cap. 3) quod noctes plenilunii sunt calidiores. Sed praeter naturali lucis quae communis est omnibus corporibus caelestibus, quaelibet stella habet virtutem determinatam, consequente suam speciem, ratione cuius lux ejus et motus habet vel infrigidare vel humectare, et sic de aliis; sicut etiam et praeter motum communem, qui est motus diurnus, quilibet orbis habet motum proprium.

Ad sextum dicendum, quod cujuslibet agentis habentis situm, actio prius recipitur in medio quam in termino; non tamen oportet quod recipiatur in utroque eodem modo; sed secundum quod exigit dispositio utriusque, sicut ponit exemplum Commentator in 8 Physie, de pisci qui retentus in reti, stupefact manum praeter hoc quod stupefacit rete, quae stupefactionis capax non est, et tamen secundum aliquem modum rete alteratur ex virtute piscis. Ita etiam oportet quod virtutes superiorum stellarum prius recipiantur in mediis orbitis quam in inferiora corpora, quamvis non eosdem effectus utrobique habeant.

ARTICULUS III.

Utrum corpora superiora habeant causalitatem super motus liberi arbitrii. — (1 p., quaest. 113, art. 4; et 2 contra Gent., cap. 84, 85, 87.)

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod corpora superiora habeant causalitatem etiam super motus liberi arbitrii. Dionysius enim, in 4 cap. de divin. Nom. de corporibus caelestibus tractans, Ea, inquit, quae sunt in tempore determinant et numerant et ordinant et continent. Sed opera quae sunt ex libero arbitrio sunt in tempore. Ergo determinantur et ordinantur virtute corporum caelestium.

2. Praeterea, omne quod non est eodem modo se habens, oportet reducere in causam semper eodem modo se habentem: quia contingit procedunt ex necessariis et difformi ab uniformibus. Sed actus ex libero arbitrio dependentes maxime sunt variabiles. Ergo oportet eos reducere in motus caelestes sicut in causas uniformes.

3. Praeterea, sicut se habet movens et mobile ad aliud movens et mobile; ita se habet motus ad motum. Sed motor corporis caelestis est nobilior motore corporis humani, et potens in ipsum imprimere; et similiter corporis caelesti in corpus humanum. Ergo et motus caelestis est aliquo modo causa operum humanorum, quae ex libero dependent arbitrio.

(1) *At. nos actus nostros.*

4. Praeterea, praecognitio aliquorum futurorum non potest accipi nisi ex illis in quibus illa futura sunt aliquo modo sicut in causis; sive per se cognoscantur causae illae, sive per aliquos effectus, qui dicuntur earum signa, et per consequens aliorum effectuum. Sed praecognitiones operum humorum ex libertate arbitrii dependentium accepuntur ex motibus caelestibus, sicut patet ex astrologis, qui multa de his divinando praedicunt. Ergo videtur quod corpora caelestia habeant causalitatem super ea quae ex libertate arbitrii dependent.

Sed contra, sicut dicit Philosophus (in 3 de Anima, text. 19), agens oportet esse praestantius patiente. Sed corpus caeleste est multo inferius in ordine entium quam anima rationalis. Ergo non potest in ipsis agere, ut causet aliquem effectum

Praeterea, ut probat Philosophus (in 5 Ethic. cap. 7, et 1 magnum Moral., cap. 9) in nobis est bonus vel malus esse. Sed boni vel mali efficiunt per actus nostros. Ergo in nobis est quod bonus (1) actus nostros faciamus. Ergo non causantur ex aliqua virtute vel impressione virtutis caelestis.

SOLUTIO. Respondeo dicendum, quod cum propria rei operatio sequatur naturam ipsius, illud tantum causa operationis esse potest quod aliquo modo naturam in esse producit: et ideo, cum actus ex libertate arbitrii procedentes, ex hoc quod voluntarii sunt et in potestate nostra, actus humani proprie dicuntur; non possunt in aliquam causam directe reduci quae ipsius animae causa non sit; et ideo secundum diversas positiones de causalitate rationalis animae, consequae sunt diversae opiniones de operibus humanis.

Quidam enim antiqui philosophi sensum et intellectum idem esse dixerunt, intantum quod sicut ex transmutatione corporis transmutatur sensus, ita etiam mutaretur intellectus, ut de Demoerito (2) Philosophus narrat. Et cum omnes virtutes corporales ex corpore dependentes reducantur in virtutes primorum corporum sicut in causas, sequebatur quod corpora caelestia directe causalitatem habent super animam rationalem, et per consequens supra operationes ejus. Unde ponebant, quod qualis unusquisque est secundum dispositionem quam ex nativitate sortiebatur secundum impressionem superiorum corporum, talis finis videbatur ei; et secundum hoc diversificabant electiones hominum, quibusdam hoc, quibusdam alii eligentibus. Hac autem positio reprobat a philosophus quantum ad causam, quia probaverunt intellectum non esse virtutem corporalem, nec actuum ejus proprium organo corporali expleri; tum etiam quantum ad id quod sequitur, ostendentes bonam vel malam electionem in nostra potestate esse: alias inuste darentur poenae vel praemia. Similiter etiam damnata est a sanctis tamquam fidei contraria.

Alii vero philosophi ponentes intellectum a sensu differre in hoc quod ad corpus non dependet, nec corporali organo suum actu explet, dixerunt nullam virtutem corporalem causalitatem super in-

(1) *At. nos actus nostros.*
(2) *Immo de Empedocle nominatum, ac de antiquis indefinitis, ut videtur est lib. 5 de Anima, text. 1, ac deinceps, ubi ex profeso hoc refellit; quamvis et Empedocli Democritum adjungit lib. 4 Metaph., cap. 5 (Ex edit. P. Nicolai).*

tellatum humanum habere, sed omnino ab extrinseco esse, et ideo etiam electionem humanam non dependere ex corporibus caelestibus nisi per accidens, in quantum videlicet ex dispositione corporis, quam impresso caelestis relinquit, aliquo modo anima inclinatur ad secundum affectiones corporis per modum quo passiones corporales rationem inclinant, et quandoque deducunt. Sed tamen quia ponunt animas humanas creari a Deo mediatis intelligentiis, ponunt quod motores orbium causent ipsos motus voluntatis, praeter ordinem motus; ut Avicenna dicit (in fine Metaph. suae, tract. 10, cap. 1 post prine.), quod varietas operum voluntatis reducitur sicut in causis in conceptiones uniformes motorum caelestium. Nec tamen ponunt quod tollatur libertas electionis, cum impressio recipiat per modum recipiens. Haec etiam positio falsa est et contra fidem, quae immediate animas humanas a Deo creari ponit. Unde relinquunt quod electionis humanae non sit causa, per se loquendo, neque corpus caeleste, neque anima ejus vel intelligentia movens ipsum; sed solus Deus, qui operatur omnia in omnibus.

Ad primum ergo dicendum, quod actus liberi arbitrii non sunt temporales nisi per accidens, in quantum scilicet habent ordinem ad virtutes corporales, a quibus ratio scientiam accipit, et voluntas carum passionibus inclinatur.

Ad secundum dicendum, quod motus voluntatis reducitur in unam causam uniformem; sed illa causa non est motus caelestis, aut aliqua virtus creata, sed ipsa voluntas divina, a qua est omnia voluntas.

Ad tertium dicendum, quod (1) actum qui dependet ex libero arbitrio quidam in sola electione consistunt, sicut interiores actus; et in his non habent causalitatem caelestia corpora, nisi forte per modum dispositionis, secundum quod ex qualitate corporis inclinatur anima ad hanc vel ad illam electionem; et si etiam ponetur quod essent ex impressione superiorum motorum, hoc esset praeter ordinem motus; quod tamen falsum est, nisi Deum immediate caelos movere dicamus. Alii vero motus sunt per organa corporalia completi, ut ambulare, et hujusmodi: et super hos actus non est dubium motus corporum caelestium causalitatem habere, non quidem a parte illa qua sunt a voluntate imperati, sed secundum quod consistunt in executione corporis; cum omnis motus inferiorum reducatur in superiores motus sicut in causis.

Ad quartum dicendum, quod, sicut dictum est, electio animae multum inclinatur ex complexione corporis; unde etiam medici judicant aliquem esse invidum vel tristem vel lacivum vel aliquid hujusmodi: quorum judicium frequenter vera sunt, eo quod ut in pluribus ratio passionibus succumbit, et ab eis deducitur: quamvis non de necessitate, eo quod ratio imperium super passiones habet; et per hunc etiam modum ex motibus corporum caelestium aliqua possunt de operibus humanis praesciri, cum non sit dubium dispositiones corporis humani impressiones corporum caelestium sequi. Quamvis talibus praedictionibus non sit tutum nimis intendere, ut dicit Augustinus, 2 super Gen. (cap. 17), cum plerumque astrologi de futuris vera praenun-

tient, non tam ex signis caelestibus, quam ex occulto daemonis instinctu, quem humanae mentes interdum nescientes patiuntur; et sic cum hujusmodi divinationibus quodammodo foedus initur.

QUAESTIO II.

Deinde queritur de productione animalium quae ad quintam et sextam diem pertinet; et circa hoc queruntur duo: 1.º de materia ipsorum; 2.º de locis que eis ornari dicuntur.

ARTICULUS I.

Utrum quedam animalia semper sint materiam ex aqua, quedam ex terra.

Ad primum sic proceditur. 4. Videtur falsum esse quod dicuntur, quedam animalia ex aqua, quedam ex terra materiam suscepisse. Corpus enim cuiuslibet animalis oportet esse sensibile. Sed nihil est sensitivum sine calore, ut Philosophus dicit, de Anima (text. com. 58 et 40). Ergo in corporibus animalibus praecipue debet ignis dominari, qui est fons caloris.

2. Praeterea, inter omnia corpora inferiora sunt nobilissima corpora animalia: quod patet ex hoc quod nobilissimam perfectionem sortiuntur, scilicet animalia. Cum ergo corpora rariora, scilicet ignis et aer, sint nobiliora, quasi plus habentia de specie, et minus de materia; videtur quod ex ipsis praecipue animalium corpora constare debeant.

3. Praeterea, ut dicit Philosophus (in 4 Meteor., text. 52), quaecumque ex calido condensantur, terrae (1) sunt magis; quae vero ex frigido, aquae. Sed corpora omnium animalium condensantur ex calore digerente, et humores in membra converteante. Ergo non videtur esse aliud animal in quo dominetur aqua.

4. Praeterea, unicuique corpori mixto debetur locus secundum elementum praedominans in ipso, ut dicitur in 1 Caeli et Mundi (text. 8). Sed locus avium est aer, ut in littera dicitur. Ergo videtur quod non aqua, sed aer praecipue in avibus dominetur.

Sed contra est quod in littera dicitur, quod ex aqua pisces et aves producentur, ex terra autem alia animalia.

SOLUTIO. Respondeo dicendum, quod elementum praedominari in aliquo corpore potest intelligi duplere; vel secundum suum genus, vel quantum ad id quod est proprium illi corpori in genere illo. Cum enim aliqui generi deputatur aliqua complexio, hoc non est secundum aliquem indivisibilem gradum, sed secundum latitudinem quamdam; ita quod est inventire aliquos terminos ultra quos non salvatur complexio illius generis (2). Sed inter illos terminos est multa diversitas, secundum quod acceditur ad unum vel alterum: verbi gratia, complexio debita corpori humano est complexio temperatissima; et tamen sunt multi gradus temperamenti, secundum quos quidam dicuntur melancholicus, quidam cholericus, et sic de aliis, secundum propinquitatem ad terminos complexionis tumanae

(1) *Al. terrae, et infra aquae.*

(2) *Al. generationis.*

speciei vel in calore vel in frigore; ita tamen quod est aliquis gradus caloris vel frigoris, quem non transit humana complexio. Dico ergo, quod si loquimur de elemento praedominante in corpore animali quantum ad complexionem consequentem ipsum genus, oportet quod elementa inferiora grossiora secundum quantitatem excedant elementa subtilliora, quae tamen excedunt secundum virtutem, scilicet secundum calidum et humidum, in quo vita consistit; quae sunt qualitates principales ignis et aeris. Cum enim corpora animalia debent esse aliis temperationi, ut magis a contraria remota, et (1) per aequalitatem complexionis naturae corpori caelesti assimilata, perfectionem magis similem sortiantur virtuti quae movet caelos; oportet inferiora elementa, quae sunt minus activa eo quod habent plus de materia et minus de forma, secundum quantitatem excedere; ut virtutis defectum supplet quantitas excessus. Sed tamen complexio in qua salvatur natura animalis, habet multas diversitates; et secundum quod accedit ad unum extremum vel ad alterum, dicitur in altero dominari hoc vel illud elementum.

Ad primum ergo dicendum, quod ignis dominatur secundum virtutem in corpore sensitivo, eo quod calor est instrumentum animae: non tamen potest esse quod ignis dominetur secundum quantitatem materie: eo quod cum sit maxime activus, alia elementa consumeret; et ideo non dicatur animalis corpus ex igne materialiter formatum.

Ad secundum dicendum, quod in quolibet genere tanto aliud est nobilior quanto magis accedit ad nobilissimum in genere illo: et ideo simpliciter loquendo per respectum adulitum perfectionem, corpus aequalis complexionis (2), in quo secundum quantitatem excedunt corpora grossiora, est nobilis corpore ignis vel aeris, quia nihil est corpori caelesti similius. Sed nihil prohibet quantum ad aliquas virtutes corporales, ut calorem et frigus et hujusmodi, subtilliora corpora nobiliora esse.

Ad tertium dicendum, quod in corporibus omnium animalium simpliciter dominatur terra secundum quantitatem, eo quod aqua est quasi continua pars, ut non communione (3), sed commixtionem facient; sed illi animalia quae plus habent de aqua aliis animalibus, dicuntur ex aqua constare, pensata corum propria complexione, secundum comparationem ad complexionem debitam generi communii: et secundum hoc ex aqua dicuntur esse pisces quantum ad id quod in ea grossius est; aves autem quantum ad id quod in ea subtillius est; quod quidem in vapore resolutum est, quasi medium inter aerem et aquam: propter hoc aves in aere elevantur, et pisces gurgiti remittuntur.

Ad quartum dicendum, quod Philosophus loquitur de loco naturali, qui est terminus motus naturalis, et in quo naturaliter quiescit corporis. Sic autem aer non est locus avium, quia non in aere, sed in terra quiescit; sed est locus eorum secundum motum animalem, cuius principium non est gravitas et levitas.

(1) *Al. deest et.*

(2) *Al. perfectionis.*

(3) *Al. communionem.*

ARTICULUS II.

Utrum ornatus elementorum convenienter describatur secundum tria genera.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod inconveniente ornatus trium elementorum, secundum tria genera animalium describatur. Ignis enim est principialiter inter elementa. Sed ei nullus ornat us assignatur. Ergo videtur quod insufficiens ornatus elementorum assignetur.

2. Praeterea, locus naturalis est locus quietis. Sed aves non quiescent in aere, ut dictum est. Ergo videtur quod aer avibus non ornatur.

3. Praeterea, reptile est genus terrestris animalis. Sed diversorum elementorum diversus est ornatus. Ergo videtur quod inconveniente in ornato aquae reptile commemoretur.

4. Praeterea, nobiliori corpori debetur nobilior locus. Sed animalia grossibilia sunt nobiliora avibus vel piscibus, quia sunt magis completa, ut eorum generatio ostendit, et membrorum dispositio. Ergo, cum aer et aqua sint nobiliora elementa quam terra, videtur quod inconveniente aves et pisces aeri et aquae, animalia vero grossibilia terreas ascribantur (1).

3. Praeterea, secundum Philosophum (in lib. 4 de Animalibus, cap. 4), quedam animalia sunt media inter terrestria et aquatica, quae utroque morantur. Horum autem mentio nulla facta est. Ergo videtur insufficiens elementorum ornatus describi per animalia.

6. Praeterea, plus distat homo a grossibus quam grossibile a volatili: quia est in alio gradu entium, scilicet rationalium; cum omnia bruta in uno gradu entium, scilicet sensibilium, computentur. Sed non eadem die producta sunt grossibilia et volatilia. Ergo videtur quod nec eadem die debuit homo cum aliis animalibus fieri.

7. Praeterea, quorum est major similitudo, est etiam major continuatio. Sed, ut dicit Avicenna, corpus humanum est simillimum corporibus caelestibus. Ergo videtur quod statim post ornatum caelorum corpus hominis formari debuit ante alia animalia.

SOLUTIO. Respondeo dicendum, quod animalia non dicuntur ornamenta elementorum nisi secundum quod comparantur ad elementa ut locatum ad locum. Comparatio autem corporis ad locum suum est secundum motum et quietem. Motus autem animalis est duplex: unus consequens naturam corporis eius secundum virtutem elementi dominantis in ipso; alius consequitur apprehensionem et appetitum; et hic est motus proprius animalis inquantum est animal; et ideo ad illius elementi ornatum animal perficit in quo motum animalis habet proprium, non ad quod fertur (2) motu consequente naturam sui corporis: hujusmodi enim motus non sequitur animal inquantum hujusmodi, sed secundum quod componitur ex gravibus et levibus; et ideo animalia grossibilia ad ornatum terrae pertinentie dicuntur, quia in eo motum animalis habent; et pari ratione natatilia ad ornatum aquae, et volatilia ad ornatum aeris.

(1) *Al. describantur.*

(2) *Al. deest fertur.*

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis aliuae res commixtiae possint ad tempus sine laesione in igne servari, tamen nulla res est quae tandem ab igne non consumatur, si diu in eo permaneat, ut Galenus dicit in libro de simplic. Medic. et ideo non est possibile aliquod animal vivere in igne; ut in libro de Proprietatibus elementorum (1) (de hist. Animal. lib. 3, cap. 19, in fine) dicit; nisi forte ad modicum tempus, ut de salamandra dicitur (2).

Ad secundum dicendum, quod anima avis in motu animali movet corpus contra naturam corporis; et ideo talis motus est cum labore et poena, ut in 3. Cael. et Mund. ubi supra) dicitur; et ideo oportet quod quies, qua huic labori succurrerit, sit in loco convenienti naturae corporis: ex quo tamen non habetur quod terra sit proprius locus avis, in quantum est animal.

Ad tertium dicendum, quod reptilium quaedam genera sunt terrestria, quaedam aquatica; et ideo reptile cum utroque commemoratur: dicitur enim reptile quod se rapit. Hoc autem contingit multipliciter: quoddam en rapiit se virtute costarum, ut serpentes; quoddam vi quorundam annularum, ut animalia annulosa; quoddam vi oris, ut quidam vermes, qui o' e terrae affixa totum corpus post se trahunt; quoddam vero vi pennularum quarundam se mouet, ut pisces; et universaliter omne animal videtur reptile dici, cujus corpus non multum a terra elevatur per instrumenta motus.

Ad quartum dicendum, quod nobilioribus animalibus debetur nobilior locus per comparationem ad ipsa animalia. Quamvis autem aer sit nobilior terra in natura sua, tamen terra in quantum competit dispositionibus animalium, est nobilior aqua vel aere, quia in ea nutrimenta animalium magis abundant, et magis competit locus iste aequalitati complexionis.

Ad quintum dicendum, quod animalia media computantur cum illo extremonum cum quo magis communicantur non enim inventur aliquod animal quod alterius naturam non magis sapiat.

Ad sextum dicendum, quod illud hominis quo ceteris animalibus anteponitur, non est aliquid corporale, vel corporalis forma, sed intellectus. Sed quantum ad naturam corporis sui non est inconveniens quod magis conveniat cum quibusdam animalibus quam quedam cum aliis secundum materiam. Animalia enim dependant diversis diebus, vel uni, secundum materiam ex qua corpus producitur; diversis vero elementis in ornatum attribuantur secundum (3) diversum motum, qui etiam corporalibus organis compleatur.

Ad septimum dicendum, quod in via generationis, quanto aliquid est perfectius et magis assimilatum agenti, tanto tempore posterior est, quamvis sit prius natura: et ideo, quia homo perfectissimus

(1) In veteribus quidem editionibus latinis extat nomine Philosoph; sed suppositius omnino est, ut in Bibliotheca sua Gesnerus notat, et res ipsa testatur: unde ita quae reponimus ex Philosopho contradicit (Ex edit. P. Nicolai).

(2) Adit N'colai: Sic enim Philosophus iterum lib. 3, de hist. Animalium, cap. 19, versus finem: *Nonnulla esse unimla que ignis non absumat, saltemq[ue] documentum est, quae (ut ejus) per ignem incombantes eum extinguunt;* et ibidem praemittit bestias pennas quasdam muscas pavulum grandiores in igne nasci, et salire per ignem, ac mox emovi ubi ab igne nota sunt.

(3) At. in ortum secundum etc.

animalium est, ultimo inter animalia fieri debuit, et non immediate post corpora caelestia, quae cum inferioribus corporibus non ordinantur secundum viam generationis, cum in materia non communient cum eis.

QUAESTIO III.

Deinde queritur de his quae ad septimum diem pertinent; et circa hoc queruntur tria: 1° de consummatione operum divinorum; 2° de quiete Dei, 3° de sanctificatione septimae diei.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum Deus compleverit opus suum septimo die. (1 p., quæst. 75, art. 1 et 2.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Deus non consummaverit septimo die opus suum. Perfectus enim numerus consummatio operum divinorum convenit. Sed senarius numerus perfectus est, et non septenarius. Ergo die sexto, et non septimo, Deus opus suum consummare debuit.

2. Praeterea, consummatio operis attenditur secundum hoc quod aliquia perfectio operi adiicitur. Sed nulla perfectio potest rei operatae accrescere nisi ex actu operantis. Cum ergo Deus die septima quieverit, ut Scriptura dicit, non videtur ista die opus suum consummatus.

3. Praeterea, quandomlibet artifex ab opere suo non cessat, opus suum non consummat. Sed Deus nunquam ab operatione sua cessat, cum operatio sua sit essentia sua, quae aeterna est. Ergo Deus die septimo opus suum non consummavit.

4. Praeterea, secundum Avicennam (de Inteligib., cap. 4); omne agens quod non agit per motum, non habet actionem in effectu solum quandomlibet, sed quandomlibet in esse perdurat; cum non tantum sit causa fieri, sed essendi. Sed Deus est causa rei, agens non per motum, cum non requirat materiam ex qua agat, quam oportet esse subjectum motus. Ergo videtur quod ipse, quandomlibet mundus durat, sua actione esse mundo influat; et ita videtur quod septima die non cessaverit ab opere; et sic idem quod prius.

5. Praeterea, Deus non tantum rerum factor est, sed etiam conservator. Sed non potest dici quod conservet nisi per aliquam actionem in re. Ergo videtur quod quandomlibet res in esse conservantur, diversis vero elementis in ornatum attribuantur secundum (5) diversum motum, qui etiam corporalibus organis compleatur.

Ad septimum dicendum, quod in via generationis, quanto aliquid est perfectius et magis assimilatum agenti, tanto tempore posterior est, quamvis sit prius natura: et ideo, quia homo perfectissimus

7. Praeterea, ut dicit Philosophus in 17 de Animalibus (sive de Generat. animal., lib. 5, cap. ult. ad finem), frequenter apparent novae species animalium, quae prius nunquam apparebant; ut patet in illis quae ex putrefactione generantur. Ergo videtur quod nec etiam ab institutis novis speciebus Deus die septima cessaverit; et sic idem quod prius.

8. Praeterea, quaedam sunt in quibus sola divina virtus operatur, sicut in creatione animalium, in infusione gratiae, et miraculorum operatio-

ne. Ergo videtur quod tunc non cessaverit ab operatione et institutione novarum creaturarum. Ergo etc.

Contra haec est quod dicitur Genes. 2, quod consummavit Deus die septimo opus suum.

Praeterea, in perfectione operis cuiuslibet dici Spiritus sanctus significatur, cum dicitur: *Vidit Deus quod esset bonum;* ut dicit Augustinus in 1 super Genes. (cap. 7 et 18). Sed septenarius numerus Spiritu sancto attributus, qui septiformis in munere dicitur. Ergo convenienter consummatio operum septimae diei adscribitur.

Solutio. Respondeo dicendum, quod, sicut Magister dicit in littera, in hoc discordat nostra translationis ab alia quam Augustinus expedit. In nostra enim translatione consummatio operum adscribitur diei septimae, in alia vero diei sextae. Utraque autem veritatem habere potest, sive intelligatur septimus dies sequi alias sex successione temporis, ut alii sancti volunt; sive ponatur septem dies unus dies, ut Augustinus vult, septempliciter rebus praesentatus, scilicet cognitio angelica. Loquendo enim secundum Augustinum, distinguenda est rei duplex perfectio. Una enim est perfectio totalitatis, quam res habet ex hoc quod ex omnibus partibus suis essentialibus integrata est; et talis perfectio mundi, sextae diei competit: quia post sex primos dies nulla creatura mundo addita est, quae non aliquo modo in operibus sex dierum esset, ut patet. Alii vero perfectio rei est quam habet ratione finis, quae est ultima perfectio; et talis perfectio mundi debetur septimae diei, in qua Deus ab omnibus operibus requievit in se sit in fine. Sed sequendo alios sanctos, distinguenda est iterum duplex perfectio. Una est perfectio prima, quam sciens res habet secundum esse suum; et hæc perfectio mundi completa est sexta die: quia nulla pars mundi postmodum addita est quae in primis sex diebus non praecesserit aliquo modo. Aliæ est perfectio secunda, quae est operatio rei, ut dicitur 2 de Anima (text. 24): et talis perfectio mundi fuit in septimo die: quia ex tunc cessante operatione quae Deus naturam instituit, incepit operatio propagationis in toto universo, secundum quod ex naturis jam conditis res aliae producentur; quam operationem in rebus omnibus Deus usque nunc fecit. Joan. 3, 17: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor.*

Ad primum ergo dicendum, quod senarius numerus ratione partium perfectus dicitur, quia ex omnibus partibus ejus aliquoties aggregatis consurgit; et ideo perfectio senarii congruit illi perfectio mundi quae consistit in totalitate partium quantum ad esse primum; et sicut partes aliquotae senarii ordinant et continue sibi succedunt sine alterius numeri interpositione, scilicet unus, duo, tria: ita etiam in productione partium universi, ordine servatus est, ut post productionem primae partis statim narraretur productio secundae partis, et sic deinceps usque ad sextam.

Ad secundum dicendum, quod consummatio operum intelligitur secundum aliquid perfectionis ipsis rebus collatum quod est ipsa operatio, per quam natura propagatur. Hæc autem operatio est a Deo, et a virtute creature; et ideo Deus dicitur consummatus opus ejus virtute natura mota in operationem exit. Nec tamen aliquid novum in natura efficitur; quia operatio consequitur ex vir-

tute naturae, prius rebus collata. Consummatio autem, quae est ex parte finis, non est secundum aliquid additum in re.

Ad tertium dicendum, quod Deus non dicitur cessare ab operatione nisi ex parte effectus consequentis: ipse enim non agit aliqua operatione media, vel intrinseca vel extrinseca, quae non sit sua essentia: quia suum velle est suum facere, et suum velle est suum esse. Nec tamen ab aeterna operatione sequitur effectus nisi secundum determinationem voluntatis, ut prius dictum est: unde dicitur incipere operari vel ab operatione cessare ex parte effectus.

Ad quartum dicendum, quod sicut influentia solis per irradiationem est semper, quandomlibet aer illuminatur, ut possit dici semper sol facit lumen in aere; ita divina bonitas semper e-sce rebus influit: non aliud et aliud, sed unum et idem. Nec tamen res dicuntur semper fieri vel creari vel inveniri apud nos; sed tunc cum primo esse accepte-rint; et ideo dicitur, quod cessat creare vel facere mundum.

Ad quintum dicendum, quod conservatio rerum in esse, nihil aliud est quam influentia esse rei, secundum quod dictum est: scilicet quod Deus, quandomlibet res est, causat et efficit esse rei: nec tamen talis conservatio repugnat praedictae cessationi; quia esse rei consequitur principia essentialia, sicut operatio virtutem.

Ad sextum dicendum, quod dies ille septimus præcesserat, secundum similitudinem ad minus, in primis sex diebus: et praeterea esse diei causatur a principiis naturalibus, prius naturae collatis, quia motus est causa temporis. Vel est idem dies cum præcedentibus, secundum Augustinum.

Ad septimum dicendum, quod ille novae species proclivatur ex virtute caelesti; quae tenet locum virtutis formativa, in animalibus ex putrefactione generatis: et ideo istae species fuerint productæ in operibus sex dierum in suis principiis, scilicet materia, et in rationibus seminalibus, sicut etiam alia quae per operationem naturae producuntur.

Ad octavum dicendum, quod nihil facit Deus in creatura quod aliquo modo in primis diebus non praecesserit: sed diversimode. Quædam enim fuerint in operibus sex dierum ut in principiis activis et materialibus, et secundum similitudinem speciei, ut ea quae generantur ex sibi similibus in natura: quædam vero sicut in principiis activis et materialibus, sed non secundum similitudinem speciei, sicut quedam animalia ex putrefactione generata: quædam vero sicut ex principiis disponentibus et non activis, et secundum similitudinem speciei, sicut anima rationalis: quædam vero ut in potentia obedientiae tantum, sicut ea quae per miraculum fiunt.

ARTICULUS II.

Utrum Deus convenienter dicatur quievisse septima die. — (1 p., quæst. 75, art. 1 et 2.)

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod inconveniente dicatur Deus die septima requevisse. Opposita enim nata sunt fieri circa idem. Sed quies opponit motui. Ergo cum Deus non moveatur, Jac. 1, 17, *Apud quem non est transmu-*

tatio, nec vicissitudinis obumbratio; videtur quod ne possit dici quiescere.

2. Si dicatur quod quies dicitur de Deo non secundum quod opponitur motui, sed secundum quod opponitur labori; contra. Secundum Philosophum in 7 et 10 Ethicor. (cap. 4 Graeco-lat.), operatio cui non adjungitur motus, est secundum se delectabilis, et nullo modo laboriosa; quia labor in operatione causatur ex motu innaturali. Sed operatio Dei est omnino sine motu, quia immobilitas manus dat cuncta moveri, ut dicit Boetius (de Consol., lib. 5, metr. 49). Ergo nullus labor sibi accedit in hoc quo res creavit ergo nec quies quae opponitur labori, sibi convenit.

3. Si dicatur quod Deus dicitur requievisse in quantum facit nos in se requiescere; sicut dicitur cognoscere aliqui, quando facit nos illud cognoscere, ut Genes. 22, 12, dicit Abraham: *Nunc cognovi quod timeas Deum*; contra. Requies septima diei condividitur contra operationem sex dierum. Sed in sex diebus dicitur Deus fecisse quia ipsem fecit, non quia fecit nos facere. Ergo et in septima die ipsam requievit, non solum fecit nos requiescere.

4. Si dicatur, quod Deus quiescens dicitur sicut voluntas quiescit in fine; contra. Sicut quies corporis opponitur motui ejus, ita quies voluntatis opponitur motui ejus, ut utrumque per similitudinem de voluntate dicatur. Sed motus voluntatis non potest esse nisi secundum quod procedit de his que sunt ad finem in finem ipsum. Cum igitur talis motus Deo non conveniat, qui ex rebus aliis; nec in sui cognitionem, nec in sui amorem venit, videtur quod nec quies voluntatis sibi convenire possit.

5. Praeterea, ea quae sunt aeterna non convenienter connumerantur inter ea quae ex tempore incepuntur. Sed quies voluntatis divinae in suo fine est aeterna. Ergo inconvenienter dies quietis divinae connumeratur diebus creationis rerum, quae ex tempore incepuntur.

6. Praeterea, finis divinae voluntatis non est aliud a Deo. Si igitur intelligitur requies propter voluntatem quiescentem in fine, videtur inconvenienter dies in die septima requiescere, cum dies septima creatura sit.

7. Si dicatur, quod non requievit in die septima sicut in objecto quietis, sed in tempore quietis; contra. Illud quod est aeternum, non est in tempore, sed supra tempus. Sed quies divinae voluntatis est aeterna. Igitur non est in septima die sicut in tempore.

8. Praeterea, sicut quies Dei qua in se quietit, non habet finem, ita non habet principium. Sed sicut vesperum est finis diei, ita mane est principium ejus. Ergo dies septima, si dicto modo accipiat quies, non debet habere mane, sicut nec habet vesperum. Ergo eum assignetur sibi mane, non potest dici Deum die septima modo praedicto quiescere.

Sed contra, Deuter. 52, 4, *Dei perfecta sunt opera*. Sed omnis artifex perfecto opere suo quietit. Ergo Deo post naturae institutionem, quae fuit in sex diebus, quies die septima convenit.

Praeterea, homo bene dispositus dicitur ex operibus suis in Deo requiescere, quia opera sua ad Dei bonitatem referunt. Cum ergo Deus omnia propter bonitatem suam operetur, ut dicit Augustinus,

et dictum est in prima distinct. 2 lib., videtur quod sibi conveniat ex his quae fecit, in seipso requiescere.

SOLUTIO. Respondeo dicendum, quod quies, proprie loquendo, motui opponitur. Quia vero motus causat laborem in operationibus nostris, ut dicit Philosophus (1 Cael., et 12 Metaph., text. 51), inde consecutum est ut quies labori opponatur; et ex duabus significacionibus quietis transumptae sunt aliae duas: quia enim nostris operationibus motus adjungitur, inde in usum venit ut omnis operatio motus dicatur, quamvis improprie; et secundum hoc omni cessatio a quacumque operatione quies dicitur; et haec significatio transumitur a prima. Sed quia nihil laborat nisi ex hoc quod a perfectione propriae naturae distat, ut patet in motibus violentiis; inde est ut in illo res quiescere dicatur in quo sufficientiam invenit; et secundum hunc modum voluntas quiescit in ultimo fine: et haec significatio quietis transumitur a secunda.

Constat ergo quod Deo non potest quies attribui quantum ad primam vel secundam significacionem, sed quantum ad tertiam vel quartam potest. Sed quantum ad tertiam secundum, ut ex praecedenti articulo patet, quod Deus ab operatione cessare non dicuntur quasi ipsa operatio qua operatur, deficiat, cum sua operatio sit essentia ejus, sed ratione effectus hoc dicitur, quia operatione aeterna facit ut aliquis effectus temporaliter sit. Nec sic tamen ex parte effectus operatio ejus cessare dicitur die septima, quasi nihil in rebus fecerit postea, vel saltem in die septima: quia si operatio ejus in creatura vel ad momentum cessaret, creatura esse desineret, ut dicit Augustinus (4 super Genes., cap. 11). Sed sic dicitur ab opere cessisse die septima, quia a die septima deinceps novam creaturam non fecit quae non aliquo modo in operibus sex dierum praecesserit, ut supra dictum est.

Sed quantum ad quartum notandum, quod quies voluntatis divinae in fine, potest accipi dupliciter. Vel absolute, secundum quod in seipso sufficientiam invenit; et sic aeterna est. Alio modo potest intelligi per relationem ad creaturam, secundum quod creatura Deo placet: non tamen ita ut ea indiget, quasi in ea sufficientiam suae beatitudinis inveniens (1); sed eam ad seipsum ordinans, in seipso sufficientiam invenit: et sic quiescere dicitur Deus proprio a rebus conditus (2): quod non potest intelligi nisi rebus jam conditus, quod est post seculum: et ita quies Dei, secundum duas ultimas acceptiones, convenienter septimo diei ascribitur.

Primum (3) ergo et secundum concedimus: quia Deo non attributur quies opposita motui vel labori.

Tertium similiter concedimus: quia non solum illo modo dicitur Deus quiescere septima die; sed ut dictum est, aliis modis:

Ad quartum dicendum, quod motus voluntatis divinae metaphorice dicitur, non ex hoc quod voluntas ejus finem consequatur per aliqua media,

(1) Nicolai omittit sequentia usque ad illa verba, et sic quiescere etc.

(2) Ille omittit sequentia usque ad quod est post senarium etc.

(3) Al. Ad primum: et mox Ad tertium.

sed quia ea quae ab ipso sunt, in seipsum ordinat.

Ad quintum dicendum, quod quamvis Deus ab aeterno in seipso quieverit, non tamen quievit a creatura conditus in seipso; sed solum quievit sie, quando jam creaturae fuerant condite.

Ad sextum dicendum, quod dies septimus nullo modo ponitur ut objectum quietis. Sed vel secundum Augustinum (1) Deus dicitur in septimo die quievise in quantum quietem propriam, qua in seipso rebus conditis quiescit, naturae angelicæ monstravit; cuius cogitationem diem appellat: vel, secundum alias sanctos, dies septima significat tempus quoddam, non ita quod eius divina tempore mensuratur, sed quia simul cum tempore est; per quem modum verba temporalia de Deo dicuntur.

Unde patet responsio ad septimum.

Ad octavum dicendum, quod quamvis quies Dei principium non habeat, tamen quies creaturae a Deo, secundum quod in eo stabilitur, principium habet, sed non finem: quia qualitercumque creatura mutetur, nunquam in non ens simpliciter edat; ut dicit Augustinus (4 super Genes., cap. 48). Vel alter dicendum, quod etiam ipsa quae qua Deus quiescit, quodammodo principium habet, non in quantum quiescit in seipso absolute, sed in quantum quiescit in seipso a rebus conditis, eis non egendo: quod tamen finem non habet, quia eis nunquam egreditur; et ideo dies septima habet manu, sed non vesper.

ARTICULUS III.

Utrum Deus debetur sanctificare septimum diem prae aliis. — (1 p. qu. 73, art. 5.)

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod diem septimum Deus prae aliis sanctificare non debuit. Operatio enim nobilior est otio, ut dicitur 10 Ethic. (cap. 9); unde non in otio, sed in operatione felicitas consistit. Sed sex diebus Deus operatus est, septima vero die ab opere cessavit. Ergo sextam diem potius quam septimum sanctificare debuit.

2. Praeterea, sanctificatio et benedictio congrue bonitati respondet. Sed bonus est communictum sui, ut dicit Dionysius (de div. Nom., cap. 4). Cum ergo Deus in sex diebus bonitatem suam communicaverit, res in esse producere, videtur quod eisdem sex diebus magis quam septimae sanctificatio competit.

3. Praeterea, ut dicit Rabbi Moyses (lib. 2 dub., cap. 52) observatio sabbati in lege fuit instituta, ut in fide populi firmiter permanenter novitas mundi, ex qua faciliter probatio sumitor ad ostendendum Deum esse, et omnipotentiam ejus, et alia hujusmodi. Sed secundum Apostolum Rom. 1, per ea quae facta sunt, in invisibili Dei devenimus. Ergo potius sex dies in quibus creaturae factae sunt, sanctificari deberent, quam dies septimus.

4. Praeterea, ei cui nihil decessit in operando aliquid exteriorum, non est acceptio quies quam operatio. Sed Deo nihil decessit in faciendo creaturas: quia faciendo non laborat, ut dictum est;

(1) Ut videre est lib. 4 sup. Gen. ad lit., cap. 53 (Ex edit. P. Nicolai).

S. Th. *Opera omnia. V. 6.*

neque virtus ejus exhaustitur, quin semper in infinita possit; nec intellectus ejus distrahit, quin semper in contemplatione perfecte maneat. Ergo non debuit magis sanctificare diem quietis quam dies in quibus operatus est.

5. Praeterea, magis indicat divinam potentiam operatio qua Deus operatur instituendo naturam, quam illa qua operatur in natura operante ad naturae propagationem. Sed in primis sex diebus Deus operatus est, naturam instituendo nullo medianti; in septima vero die et deinceps operatus est, naturam conservando et movendo in motibus naturae et principiis. Ergo senarius diem magis manifestat divinam potentiam quam dies septimus, et ita magis sanctificari debuit.

Sed contra, sanctificatio et benedictio bonitati debetur. Sed bonus, secundum Philosophum in 3 Metaph. (text. 5), dicitur ex ratione finis. Cum igitur perfectio rerum quae est ex ordine ad finem debetur diei septimi, ille dies prae aliis sanctificari et benedici debuit.

Praeterea, vita contemplativa activae praefertur. Unde Lue 10, 45: *Optimam partem elegit sibi Maria*, per quam vita contemplativa signatur. Sed senarius diem attributur actioni, qua Deus res produxit; septimus autem quieti divinae contemplationis, qua seipso Deus perficitur. Ergo sanctificatio et benedictio praeceps diei septimae debetur.

SOLUTIO. Respondeo dicendum, quod septima diei duo attribuuntur; scilicet consummatio operum et quies opificis. Quantum vero ad primum, debetur diei septima benedictio: quia secundum Gregorium (1) et Ambrosium lib. de Bened. Patriar., cap. 2) benedictio Dei significat collationem donorum ejus et multiplicationem eorumdem. Multiplicatio autem creaturarum praesupponit dupliceum perfectionem rerum; unam (2) scilicet qua universum perfectum est, ex omnibus suis partibus essentialibus constans; unde Philosophus in 4 Meteor. (cap. 2) dicit, quod perfectum est unumquodque quando potest facere alterum quale ipsum est; et aliam, qua scilicet universum perfectum est ex ordine ad finem: quia multiplicatio creaturarum per generationem est ad hoc ut divinum esse quantum possunt partcipent, ut in 2 de Generat. (text. 4) dicitur. Omnis etiam creature operatio naturalis ad finem ordinata est; et ideo benedictio diei septimae debetur, in qua post perfectionem primam universi, quae sexto die completa est, etiam in ordine ad finem universum perfectum est. Sed quantum ad secundum, quod est quies opificis, debetur diei septimae sanctificatio. In sacra enim scriptura sanctificatio interdum dicitur ex hoc quod aliquid ad cultum Dei dedicatur: sic enim dicitur tabernaculum sanctificari, et vasa ejus et ministri; et ita etiam dies septimus sanctificatus est, id est ad cultum Dei dedicatus est; ut siue scilicet (3) Deus, qui res condidit, non in ipsis rebus conditis in seipso in quo beatitudine sua consistit: cum non sit beatus ex hoc quod res fecerit sed quod fa-

(1) Non occurrit in Gregorio; indicat Beda super illud: *Benedic nos Deus*, Psal. 66, et Ambrosius in Hexameron, lib. 3, cap. 17, et lib. de Benedict. Patriarcharum, cap. 2 (Ex edit. P. Nicolai).

(2) Al. illam.

(3) Al. ut sunt scilicet.

etis non eget, in seipso sufficientiam habens: ita etiam et nos non in operibus ejus aut in operibus nostris discamus quiescere sicut in fine; sed ab operibus in ipso Deo in quo beatitudo nostra consistit: propter hoc enim institutum est ut homo sex diebus laborans in operibus propriis, septimo die quiesceret, ejus cultui vacans. Haec autem quies in Deo christianis non ad tempus, sed perpetuo indicetur, quibus indicetur sine intermissione orare, 1 Thessal. 3. Et ideo illa temporalis observatione in lege nova cessavit.

Ad primum ergo dicendum, quod felicitas Dei non consistit in operatione qua creaturas condidit, sed in operatione qua seipso perfruerunt, creaturis non egenis; et haec operatio ad quietem septimam diei pertinet.

Ad secundum dicendum, quod quamvis bonitas Dei manifestetur in hoc quod esse communicavit rebus per creationem, tamen perfectio bonitatis ostenditur in hoc quod rebus conditis Deus non eget, sed in seipso sufficientiam habet.

Ad tertium dicendum, quod creature sunt sicut via, per quam devenitur in cognitionem Creadoris. Perfectio autem non consistit in via, sed in termino viae. Unde non debet sanctificari dies in quo creature sunt conditae, sed dies in quo sicut in fine quiescit.

Ad quartum dicendum, quod quamvis per operationem qua res in esse producit, nihil Dei decrescat; tamen hoc potius apud eum est quod alii non eget, in seipso quiescens, quam quod alia facit; et ideo dies quietis magis benedicitur quam dies productionis creature.

Ad quintum dicendum, quod Deus eadem virtute qua esse rebus tribuit, eas in esse proprio conservat. Unde non magis ostendit divinam potentiam

tiam productio creaturarum quam earum conservatio.

Expositio textus.

Jumenta et reptilia et bestias. Quid sit reptile, dictum est (1), qu. 2, art. 2. Jumenta vero dicuntur quae adiutorium homini conferunt, praecipue vehendo ipsum ut equi vel asini et hujusmodi. Bestiae dicuntur proper crudeliter, quasi vastiae, ut leones et ursi; et hujusmodi cœta non fuerunt nisi potentialiter et materialiter, ut intelligatur tam de potentia activa, quam de materiali.

Quia non potuit simul ab homine dici quod a Deo simul potuit fieri. Videat hoc nihil esse, quia licet non potuerit simul pronuntiare, potuit tamen dicere, ea quae successive narrabat, simul esse facta. — Sed dicendum quod dicitur non potuisse dicere, non quia non similičiter non potuit dicere simul esse facta, sed quia non potuit haec dicere secundum convenientiam disciplinae, ut faciliter quod dicebat a rudibus caperetur, ut facint geometrae in descriptionibus figurarum lineam post linea protarentes, quae tamen simul figuram constituent.

Alia translatio habet: *Consunavit Deus die sexto (2).* Utroque translatio veritatem continet, si ut praedictum est (3), complectio distinguatur.

(1) Nicolai: inferius dicitur: *Videlicet Nicolatus ordinem sibi a D. Thoma praefixum, ut patet, invenit, ponendo ante omniam expositionem textus: quod semel animadversisse sufficiat.*

(2) Ali. septimo.

(3) Nicolai rursum, ut infra patebit.

D I S T I N C T I O X VI.

De hominis creatione: ubi considerandum est, quare creaturam homo, et qualiter sit institutus (i) quae dico supra tractata sunt) et qualis factus, et qualiter lapsus; postremo quomodo sit reparatus; quae discutenda sunt.

Illi excusis, quae supra de hominis creatione praemisimus, effectui mancipare atque ordine explanare nunc suscipimus. Ubi haec consideranda videntur; scilicet quae creatura sit homo, et qualiter institutus, et qualis, et quomodo factus; deinde qualiter sit lapsus; postremo qualiter et per quem sit reparatus. Horum autem primo loco et secundo posita, idest causam creationis humanae, et modum institutionis, superius pro modulo nostris facultatibus tractavimus. Ideoque superest ut qualis vel quomodo factus sit, discutamus. In Genesi (1, 26) legitur: «Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.» In eo quod dicit, «Faciamus,» una operatio trum personarum ostenditur; in hoc vero, quod dicit, «Ad imaginem et similitudinem nostram,» una et aquila substantia trum personarum monstratur. Ex persona enim Patris hoc dicitur ad Filium et Spiritum sanctum; non, ut quidam putant, Angelus; quia Dei et Angelorum non est una et eadem imago et similitudo.

Quod imago et similitudo hic a diversis accipitur varie: a quibusdam increata, ab aliis creata et increata, vel existente Trinitatis, vel Pater vel Filius vel Spiritus sanctus.

Imago autem et similitudo in hoc loco vel increata intelligitur, idest Trinitatis essentia, ad quam factus est homo; vel creatura, in qua factus est homo, et ipsa homini concreta. Increata enim imaginem, quam Deus est, videtur intellexisse Deum, cum dicit, non esse unam imaginem Dei et Angelorum.

rum, sed trium personarum: et ideo personis, non Angelis fit ibi sermo. Impropius tamen imago dicitur: quia imago relative ad illud dicitur cuius similitudinem gerit, et ad quod representandum facta est, sicut imago Caesaris, quae ipsis similitudinem praeferebat, ipsumque quodammodo representabat. Impropius autem imago dicitur ad quod aliud fit, sicut exemplum proprie dicitur quod sumitur ex aliquo, et exemplar ex quo sumitur aliquid. Ponitur tamen aliquando abusive alterum pro altero. Ita et minus proprie accepitur imago essentia Trinitatis; si tamen ea nomine imaginis in hoc loco intelligitur.

Opinio eorum qui putaverunt, Filium per imaginem et similitudinem hic acipi.

Filius vero proprie imago Patris dicitur, sicut supra in tractatu de Trinitate diximus. Unde fuerunt nonnulli (1) qui ita distinxerunt, ut imaginem in hoc loco intelligentem Filium, hominem vero non imaginem, sed ad imaginem factum dicenter: quos refellit Apostolus dicens (1 Corin. 11, 7): «Vir quidem imago et gloria Dei.» Hac namque imago, idest homo, cum dictere fieri ad imaginem, non quasi ad Filium dictere fieri; aliquo non dicere, «Ad imaginem nem nostram; quonodo enim nostram dicere, cum Filius solus Patris imago sit? Fuerunt autem et alii perspicacius haec tractantes (2), qui per imaginem Filium, et per simili-

(1) Ut dicit Augustinus lib. 7 de Trin., cap. ult.

(2) Qui hoc dixerit, non occurrit, nisi Rupertus lib. 2 de Trinit. ac operibus ejus, cap. 2, ubi haec verba tractat, et commentator ex professo (Ex edit. P. Nicolai).

in ea est; sed propter picturam que in ea est, simul et tabula imago appellatur. Ita propter imaginem Trinitatis, etiam illud in quo est haec imago, nomine imaginis vocatur.

Quare homo dicitur imago, et ad imaginem; Filius vero imago, et non ad imaginem.

Quocirca homo et imago dicitur, et ad imaginem; Filius autem imago, non ad imaginem: quia natura est, non creatus, aequalis, et in nullo dissimilis; homo creatus est a Deo, non genitus, non parilitate aequalis, sed quadam similitudine aequalis ei. Unde Augustinus in 7 lib. de Trin. (cap. ult.); in Genesi (1, 26) legitur: «Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Faciamus et nostrum pluriplerumque dixerit. Et nisi ex relativis, idest personis, acipi non oportet, ut facere intelligatur Pater et Filius et Spiritus sanctus, ad imaginem Patris et Filii et Spiritus sancti, ut subsisteret homo imago Dei. Sed quia non omnino aequalis ille fidelis illa imago, tamquam non ab illo nata, sed ab eo creata; ideo illa imago dicitur quod et ad imaginem: quia non sequatur parilitate, sed aequalitate similitudine. Filius autem est imago, sed non ad imaginem; quia aequalis est Patri. Dicitur est ergo homo ad imaginem propter imparem similitudinem: et ideo nostrum, ut imago Trinitatis esse homo intelligatur, non Trinitati aequalis, sicut Filius Patri. Ego ostensem est, secundum quid homo sit similis Deo, scilicet secundum animam. Sed in corpore quamdam proprietatem habet quae hoc indicat, quia est erecta statura, secundum quam corpus animam rationalem congruit, quia in caelum eructum est.

Divisio textus.

Determinato de natura pure spirituali, idest angelica, et de natura pure corporali, hie tertio multipliciter prosequitur de natura composita ex spirituali et corporali, scilicet de homine. Dividitur ergo pars ista in partes duas: in prima determinata de homine quantum ad primam sui institutionem; in secunda quantum ad ejus causam, 21 dist. ibi: *Videns ergo diabolos hominem per obedientiam humilitatem posse ascendere unde ipse per superbiam corruerat, invidit ei.* Prima in duas: in prima determinata conditionis humanae principium; in secunda ostendit hominis conditi statum, 19 dist., ibi: *Solen, plura queri de primi homini statu.* Prima in duas: in prima ostendit formationem hominis, secundum quod exit a sua causa et in similitudinem ejus, ut ostendatur quodammodo esse actio univoca; in secunda determinat institutionem hominis, secundum quod ex suis partibus constat, 17 dist., ibi: *Hic de origine animarum plura queri solent.* Prima in tres: in prima ostendit hominem ad imaginem et similitudinem Dei institutum; in secunda ponit horum expositionem, ibi: *Imago autem et similitudo in hoc loco vel increata intelligitur . . . vel creata;* in tercia ostendit, secundum quam partem hominis, esse ad imaginem sibi conveniat, ibi: *Factus est homo secundum animam ad imaginem et similitudinem . . . totius Trinitatis.* Secunda pars dividitur in tres: in prima ponit suam expositionem; in secunda excludit alias quorundam expositiones, ibi: *Filius vero proprie imago Patris dicitur;* in tercia supplet quoddam ad suam expositionem, quod in aliis expositionibus tangebatur, scilicet in quo imago et similitudo differant, ibi: *Verumtamen haec distinctio licet reprobabilis penitus non videatur . . . congruentia in ipso homine imago et similitudo Dei querenda est.*

Factus est ergo homo secundum animam ad imaginem et similitudinem Dei. Hie ostendit, secundum quam partem in homine sit imago assignanda: et primo ostendit quod secundum animam; secundo ostendit quod hujusmodi indicium etiam in corpore ostenditur, ibi: *Sed in corpore quamdam habet proprietatem quae hoc indicat.* Circa primum duo facit: primo ponit hominem esse ad imaginem Trinitatis, non solum Patris vel Filii, ut alii dicent, et hoc secundum animam; secundo ostendit quomodo differenter imago secundum animam homini et Filio Dei conveniat, ibi: *Quocirca homo et imago et ad imaginem dicitur; Filius autem imago, non ad imaginem.*

QUAESTIO I.

Hic quatuor queruntur: 1.º utrum in aliqua creatura imago Dei inveniri possit; 2.º in quibus inveniatur; 3.º utrum in illis in quibus inveniatur aequaliter inveniatur; 4.º de differentia imaginis et similitudinis.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum aliqua creatura possit dici esse ad imaginem.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod nulla creatura possit dici ad imaginem Dei esse. Cujusecumque enim est aliqua imago creata, ei contingit aliquam imaginem ponere. Sed Deo non contingit aliquam imaginem ponere. *Isai. 40, 18: Cui similem fecistis Deum aut quam imaginem ponetis ei?* Ergo etc.

2. Praeterea, proprietates unius non inveniuntur in alio. Sed imago indicat proprietatem Filii, ut in primo dictum est, qui increatus est. Ergo nulli creature convenient.